

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֶׁת הַשְּׁבוּעַ וְיֹשֵׁב תַּשְׁפִּי"ג

על אחדות, הקשבה ופיוס לאומי

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

חלומות יכולים להלחם ולחבר בין שותפים לרעיון. לעומת זאת, חלומותיו של יוסף יצרו, בשלב ראשון, מלחמות שבר ושנאה:

"וַיֵּרְאוּ אִתּוֹ כִּי אִתּוֹ אֱהָב אֲבִיהֶם מִכָּל אֶחָיו וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָקְלוּ דְבָרוֹ לְשָׁלֵם: וַיִּחְלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיִּגְדֵּל לְאֶחָיו וַיִּוֹסְפוּ עוֹד וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ"

(בראשית ל"ז ד – ה).

השאלה הגדולה היא: מדוע יוסף לא חשש שחלומותיו יגרמו לשבר הנורא, משבר שהוביל לפי הכתובים, למכירתו ואחר כך לפילוג הממלכות בימי רחבעם, ובסופו של יום לחורבן בית ראשון, ועל פי המדרש למלחמות האחים ולהרס בית המקדש השני בידי הקיסר הרומאי?

בדברינו **לפרשת וישב תשע"ח**, הבאנו את דברי הרא"ש ואברבנאל, שניסו להציע תשובות לשאלה קשה זו. נציע עתה קריאה חדשה של דברי יוסף:

"וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמְעוּ נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתִּי: וְהִנֵּה אֲנִי וְאֶחָיו מֵאֲלֵמִים אֲלֵמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֵמְתִי וְגַם נִצְבָה וְהִנֵּה תִסְבְּינָה אֲלֵמְתֵיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוּיֶיךָ לְאֵלֵמְתִי: ... וַיִּחְלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיִּסְפֹּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשָּׁמַשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאֶחָד עֶשְׂרֵת כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי" (שם, שם ו – ט).

תגובת האחים לחלום הראשון הייתה קשה:

וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הַמִּלֵּךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם מְשׁוֹל תִּמְשַׁל בָּנוּ? תְּגוּבַת יַעֲקֹב אָבִיו הִייתָה עוֹד יוֹתֵר קִשָּׁה: "וַיִּנְעַר בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה

הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הַבּוֹא נְבוֹא אֲנִי וְאֶמְךָ וְאֶחִיד לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֲרָצָה" (שם, שם ח).

הדגש בביקורתם של האחים והאבא היה על ניסיונו, להבנתם, להכפיף אליו את בני המשפחה ולהשתרר עליהם.

יוסף התכוון למסר הפוך ושונה לחלוטין. יוסף מנסה להעביר מסר של אחדות, פיוס ואיחוי, אחרי הקרע שנוצר עם קבלת כתנת הפסים. יוסף מדגיש: **אֲנִינִי**, אל תפנו אל הקנאה והקנאות. הוא נוקט בלשון אבי סבו בניסיונו להשקיט את המריבה עם מחנהו של בן אחיו:

"אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רַעֲיִי וּבֵין רַעֲיִדָּי כִּי אֲנִישִׁים אֲחִים אֲנִינִי" (שם י"ג ח).

לצערנו, זמן רב מלווה בסבל ותלאות יעבור עד שהאחים הפנימו את הדברים ויענו לו:

"וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם... וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו ... כָּלֵנוּ בָּנֵי אִישׁ אֶחָד נִחְנָנוּ" (שם מ"ב ט – יא).

יוסף ממשיך: "וְהִנֵּה אֲנִינִי (ביחד) מֵאֲלֵמִים אֲלֵמִים".

האלומה היא סמל לחיבור ואיחוד. כולנו יחד "בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה", השדה בו עובדים את הקב"ה 'חקל תפוחין קדישין'. המסר של יוסף הוא: אם נתאחד יחד בעבודת השם נזכה לגילוי שכינה: "וְהִנֵּה קָמָה אֲלֵמְתִי וְגַם נִצְבָה". כבר הזכרנו בעבר, כמה וכמה פעמים, כי השורש יצ"ב משמעותו, כמעט תמיד, שיש גילוי שכינה במקום. ניתן לכך דוגמא חדשה. מעמד הר סיני מתחיל בביטוי: "וַיִּתְחַצְּבוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר" (שמות י"ט יז) ומסתיים באותו ביטוי: "וַיִּרְדּוּ ה' בְּעָנָן וַיִּתְחַצְּבוּ עִמּוֹ שָׁם" (שם ל"ד ה).

בקטע הבא יוסף מדייק מאוד: "וְהִנֵּה תִסְבְּינָה אֲלֵמְתֵיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוּיֶיךָ לְאֵלֵמְתִי", ההחלטה היא שלכם, אני לא ציוויתי עליכם להשתחוות.

אם כך מדובר בחלום – חזון לאומי של אחדות בעבודת השם, בהנהגתו של יוסף. ממילא אין גם מקום לביקורת לא של האחים ולא של יעקב. לא מדובר בהתנשאות אישית – משפחתית, מדובר בחזון אחרית הימים, בחזון עולמי שבו כל העם – המשפחה וכל מי שסביבה, כאיש אחד בלב אחד, עובדים יחד את הקב"ה.

בשלב שני כל הבריאה משתחוה לקב"ה באמצעות נציגו יוסף, המולך על כל העולם.

לצערנו הרב, השיח לא צלח. יוסף אמר דבר אחד, האחים ויעקב אבינו שמעו דבר אחר, לא הייתה מספיק הקשבה. רק אחרי שנים מרובות החלומות התקיימו (כמעט במלואם) וגם המשפחה התאחדה סביב יוסף.

אחדות זו היא שהבטיחה את בשורת הגאולה בסוף ספר בראשית.

לפני חג החנוכה, חג האור המאחד, הבה נתפלל שגם השיח הציבורי במדינת ישראל, ראשית צמיחת גאולתנו, יהיה שיח של הקשבה וניסיון להבין את האחר. שיח שיביא להגשמת חלומות, שמאחדים מחברים ומלחימים את כל אחינו בית ישראל לאלומה אחת, שחוסה בצל השכינה.

לְעִילּוֹי זְשַׁמַּת

לע"י הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח
מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיון / כ' באב	מר זליג וגבי שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א	גבי צפורה בת יונה דונייר נלב"ע י"ב אדר א'	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב
הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	ר' מאיר וגבי שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	בלהה בת ישראל מרמורש ז"ל א' מנחם אב תשפ"א
ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	הרב ראובן וחייה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' בשבט	לע"י נפתלי בן שלמה מרמורש ז"ל כ"ז כסלו תשפ"ב
גבי ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	לע"י תמר ליכטנשטטס האהובה, יהי זכרה ברוך			

Eretz Hemdah

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St.,

Tel: 02-5371485 info@eretzhemdah.org WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חַמְדַּת הַשַּׁבָּת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

העומק הרוחני העומד בבסיס איסור מוקצה מחמת גופו

בפרשת השבוע האחרון (פרשת וישלח), כאשר יעקב מתכוון לפגישתו עם עשו, הוא מסדר את המשפחה בסדר מאוד מסוים, כמו שנאמר בפסוק: " וַיֵּשֶׁם אֶת הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת יְלָדֵיהֶן וְאֶת רְאשֵׁיהֶן וְאֶת לְאֵה וְיְלָדֵיהֶן אַחֲרָיִם וְאֶת רָחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרָיִם : (בראשית לג, ב). חז"ל מסבירים את משמעות הסדר בביטוי ששגור בפינו "אחרון אחרון חביב". כלומר, מי שיותר חביב על יעקב הוכנס מאוחר יותר בטור ההולך לפגוש את עשו. לא נעים לדבר על כך בפה מלא, אך ההיגיון מאחורי החלטה זו מובן: יעקב חושש מהאלימות של עשו. מן הסתם מי שנמצא בקדמת השיירה ייפגע ראשון, וככל שנמצאים רחוק יותר, הסיכוי לברוח, להסתתר ולהינצל גבוה יותר.

הקב"ה ברא עולם ומלואו, ולאחר מכן ברא את האדם. ניתן למצוא מספר התייחסויות שונות לכך בדברי חז"ל: חלק מהמדרשים מתייחסים לבריאת האדם אחרון כחיסון לגאוות האדם. אל תחשוב שאתה הדבר החשוב ביותר, אפילו היתושים היו כאן לפניך!

התייחסות מקבילה לכך רואה בכך אזהרה: הכל היה במקומו ותיפקד לפני שהגעת. היזהר לא להרוס את הסדר הנהדר שיצרתי לפני בואך. יהא זאת הרס גשמי, כמו פגיעה באוצרות הטבע, או פגיעה רוחנית, שלא תגיעו ל"יחרה אף ה' בכס ועצר את השמיים". יתרה מכך, לעולם יש פוטנציאל לייצר משהו נפלא ונהדר: לשאת את שם ה' בתוכו, להיות מרכבה לשכינה. היזהרו לא לפגוע בפוטנציאל האדיר הזה!

מדרשים אחרים מתייחסים לכך שהאדם הוא "אחרון חביב". כמו הכלה המגיעה אחרונה לחופתה: רק אחרי שהאורחים לקחו את מקומם, בעלי התפקידים הסתדרו במקומותיהם המיועדים, אפילו החתן והוריו כבר תחת החופה, כולם נושאים עיניהם לכלה, שללא ספק עומדת במרכז האירוע. הסימבוליות ברורה: אל תקראו לי עד שהכל מוכן. כך הקב"ה בורא עולם, מכין אותו עד תום, ורק כאשר הוא יכול לזהות שהעולם הוא "טוב מאוד" הוא מכניס אליו את האדם. נראה שאין מחלוקת בין הגישות הללו. מדובר בצדדים שונים של אותו המטבע.

הקב"ה ברא עולם, אליו הוא הכניס את הפוטנציאל לנשיאת שמו. מי שנושא בתפקיד האדיר, הנפלא, אך באחריות הגדולה הזו, הוא האדם. יש כאן כוח אדיר, אך אשרי אדם מפחד תמיד, שמא לא יצליח, וחלילה יעשה את ההיפך. כאשר חז"ל מתייחסים לאדם כ"נזר הבריאה", אין כוונתם שהאדם הוא הדבר הטוב ביותר בבריאה, אלא הדבר הבולט ובעל המשמעות הגדולה ביותר. אם הנזר פגום, זה פוגע בכל הלבוש. אם הוא נקי וזך, הוא יכול לעורר פליאה ולתת כבוד וגאון. האדם נברא אחרון כדי שיהיה ברור שבעולם הגשמי, הוא אמור להיות בעל הבית. מזמינים אותו רק כאשר הכל מוכן, ומעתה נראה מה הוא יעשה עם מה שהונח לפניו. מציגים בפניו את תמונת גן העדן, ואומרים: בכוחך לא רק לשמר את מה שהונח כאן, אלא גם לרומם אותו. מצד שני, בכוחך גם לפגוע בו קשות. זכור שהכל היה כאן לפניך, ואם אינך מרים את העולם ומגביה אותו להיות מרכבה לשכינה, חבל שנבראת. אין מחלוקת בין המדרשים: האדם הוכנס אחרון כדי לסמל את האחריות שיש לו על הבריאה. לאחריות זו יש שני פנים: פן אחד של ציפייה לגדלות שהאדם יכול לקבל על עצמו, וצד שני של החשש מההרס שהוא חלילה עלול להטיל אם ימנע מקשר עם הקב"ה.

כאמור, אחרי שכל העולם נברא, האדם הונח בעולם, לעבדה ולשמרה. לנצל את החומר שבעולם כדי לקדם את הרוח שמאפשרת לעולם להגיע לקב"ה. על האדם לקחת את השפע שבטבע ולנצל אותו לצורכו, וכך להיות מסוגל לעבוד את ה'. זו עבודתנו בששת ימי המעשה: לקחת את אוצרות הטבע, לעבד לשפר ולשפץ אותם, להכין אותם לקידום העולם האנושי, וכך העולם האנושי נבנה באופן שמאפשר את הקשר עם הקב"ה.

בשבת האחריות שונה. בשבת אסור לנו לקדם את העולם האנושי. האדם מצווה להתייחס לכל מלאכתו כעשויה: ההכנה שכבר עשית בימי המעשה מהווה התשתית שלך לעבודת ה' בשבת, לא פחות ולא יותר. וכך בשבת מתמקדים ברוח בלבד. אין מקום לקידום החלק הגשמי של העולם. אין מקום לקחת את אוצרות הטבע ולעבד אותם. בכניסת שבת אנו יוצרים מצב סטטי: המרחב של הטבע, הזמין לאדם בימי המעשה, יישאר במרחב הטבע, והמרחב האנושי, הכולל את מה שהאדם הכניס מהטבע והכין לשימוש, הוא הזמין לו. לכן אסור לקצור או לגזוז את הצאן, אסור לבשל ואסור לעבד את העורות. ל"ט אבות המלאכה הן המלאכות המעבדות את חומר הגלם שהקב"ה סיפק לנו בעולם, והופכות אותו לשימושיות עבור בני האדם. זו מהות המלאכה האסורה בשבת.

איסור מוקצה מחמת גופו הולך צעד נוסף, ואוסר שימוש במרחב של הטבע, גם ללא עיבוד. לא רק שאסור לסתת אבנים באופן שהופך אותן לשימושיות יותר, אסור אפילו להגדיר מחדש אבן שטרם הוכנסה למרחב האנושי באופן שיהפוך אותה לשימושית. עצם שינוי היחס לאבן מ"אבן בטבע" ל"מושב" או "מעצור לדלת" הוא כבר ערבוב של הרשויות, האנושי והטבעי, דבר הנוגד את רוח השבת.

בשבת עלינו להתמקד במה שכבר פיתחנו, להסתפק בו, ולראות איך אנו, כקהילה וכמשפחה, יכולים לעבוד את ה' בכלים המצויים בידינו בכניסת השבת.

תודה לידידי ר' הלל לוי שהעלה בראשי את המחשבות שהובילו לטור הזה.

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל

פיצוי על ביטול עסקה לקניית דירות ללא הסכם בכתב

ארץ חמדה גזית ירושלים / אדר ב' תשפ"ב / תיק 81138-2

דיינים: הרב יוסף כרמל, הרב עדו הבר, הרב עוז מורנו

המקרה בקצרה: התובע רצה לקנות מספר דירות מחברה מסוימת (להלן, החברה) שעתידות היו להיבנות במסגרת פרויקט של תמ"א 38. הנתבע הוא שותף בחברה ביחד עם אדם נוסף שסירב לחתום על הסכם הבוררות של בית הדין. התובע והנתבע סיכמו בכתב (להלן, **ההסכם הראשון**) שהתובע יקנה ארבע דירות תמורת 3.6 מיליון ₪. בעקבות זאת העביר התובע לנתבע 1.5 מיליון ₪ כהלוואה עבור החברות הנמצאות בבעלות מלאה וחלקית של הנתבע ונחתם בין הצדדים **הסכם הלוואה**. בימים שלאחר מכן קיימו הצדדים מו"מ על הסכם מכר אולם בשלב מסוים הנתבע הודיע כי הוא חוזר בו והחזיר את הכסף לתובע בתוספת ריבית על פי הסכם הלוואה של 29 אלף ₪. לטענת התובע מדובר בעסקת מכר, ולכן הוא מבקש לרכוש את כל הדירות, או לחילופין לקבל פיצוי בשיעור 10% מכלל העסקה, כמו שנכתב בטיטוט ההסכם שלא נחתמה. לעומת זאת, לטענת הנתבע היתה כאן רק עסקת הלוואה, וזו הוחזרה ולכן הנתבע אינו חייב לתובע דבר.

פסק הדין בקצרה: על הנתבע לשלם לתובע 74,333 ₪, או לחילופין להחתיים את כל מורשי החתימה על טיטוט הסכם המכר.

נימוקים בקצרה:

1. סמכות בית הדין

הדירות שבמחלוקת שייכות לחברה אשר נמצאת בבעלות משותפת של הנתבע ושל אדם נוסף שלא חתם על הסכם הבוררות של בית הדין. בהינתן כך, בית הדין הכריע שהוא ידון רק בשאלת האחריות האישית של הנתבע שחתם על הסכם הבוררות.

2. האם נכרת הסכם מחייב בין הצדדים?

בין הצדדים נחתם הסכם ראשון, אולם, בית הדין קבע שהוא אינו בגדר מעשה קניין, משום שלא מוזכרת בו התחייבות למכור. לפיכך, הוא איננו בגדר שטר קניין לפי ההלכה (שו"ע חו"מ מ, א), ויתכן שהוא גם חסר תוקף חוקי (על פי סעיף 2 לחוק החוזים הכללי).

בנוסף נכתב בהסכם הראשון במפורש שהוא אינו הסכם סופי, והסכם סופי ינוסח על ידי עורך הדין. במצב כזה, לא מדובר בשטר מכר. זאת, בדומה למה שכתב הטי"ז (אה"ע נ, יב) בנוגע להסכם שידוכים שאם כתבו הסכם בראשי פרקים, הרי שהצדדים סומכים על כתיבת הסכם מפורט בהמשך, וניתן לחזור מההסכם שנכתב.

למרות זאת, בית הדין ראה את מתן הלוואה לצורך קניית דירה כקניין כסף, שיכול להתבצע גם על ידי נתינת הלוואה (שו"ע אבן העזר כח, ט) ולכן לכאורה נכרת הסכם מחייב בין הצדדים (שו"ע חו"מ קצ, ב).

3. הקשיים באכיפת הסכם המכר

למרות שלכאורה נכרת הסכם מכר בהעברת התשלום, בית הדין סבר שאין לפסוק שהתובע קנה את הדירות מכמה סיבות:

א. חלק מבעלי החברה אינם חתומים על הסכם הבוררות וממילא פסק הדין לא יחול עליהם ולא ניתן יהיה לחייב אותם למסור את הדירות לתובע. במצב זה, עדיף לפסוק לתובע פיצוי כספי בתורת פשרה (עפ"י דברי הרב קוק אורח משפט חו"מ א).

ב. מדובר בעסקת מקרקעין במסגרת פרויקט תמ"א 38 ביחס לדירות שלא נבנו, ומדובר ב"דבר שלא בא לעולם", ולכן הקניין לא חל לפי ההלכה (שולחן ערוך חו"מ רט, ד). אמנם ישנה מחלוקת בין הפוסקים האם מכירה כזו חלה כאשר מדובר על התחייבות למכור נכס כזה. אלא שבמקרה זה טיטוט ההסכם היחידה בה הוזכרה התחייבות היא זו שלא נחתמה, ולכן היא אינה תקפה על פי ההלכה הסדורה.

ג. לכאורה היה ניתן לומר שיש תוקף לעסקה על פי החוק והמנהג כיוון שלפי חוק המקרקעין (סעיף 7ב) עסקה שלא נגמרה ברישום רואים אותה כהתחייבות לבצע עסקה. אלא שלפי חוק המקרקעין עסקת מכר במקרקעין מחייבת חתימה על חוזה (סעיף 8). על פי זה, בימינו גם על פי ההלכה יש לומר שהמנהג הוא שעסקת מכר אינה נכרתת בתשלום כסף בלבד אלא יש צורך גם בחוזה, וללא חוזה אין גמירות דעת של הצדדים (ראו חזון איש ליקוטים טז, ה, בנימוקו הראשון). למעשה, בית הדין קבע כי במקרה זה היעדרו של הסכם בכתב מהווה פגם מהותי בגמירות הדעת ולכן לא נכרת הסכם בין הצדדים.

4. השיקולים לכך שלתובע מגיע פיצוי כספי

לאחר שנקבע כי לא נכרת הסכם מכר, בחן בית הדין האם מגיע לתובע פיצוי על חזרת הנתבע מהעסקה:

א. ההלכה קובעת כי אדם החוזר בו מהסכמה למכירת מטלטלין עובר על 'מי שפרע' (שו"ע חו"מ רד, א). הפוסקים נחלקו האם דין זה חל גם על מקרקעין, כגון, כאשר הועבר תשלום אך לא ניתן שטר, ולהלכה כתבו שיש דין 'מי שפרע רק כאשר יש מעשה קניין תקף מדאורייתא (פתחי תשובה חו"מ רד, ב). כאמור, במקרה זה לא ברור האם ההסכם חל מדאורייתא כיוון שמדובר בדבר שלא בעולם ללא הסכם התחייבות.

ב. ההלכה קובעת שהחוזר בו מהסכמה לקיום עסקת מכר נחשב 'מחוסר אמנה' (שולחן ערוך חו"מ רד, ז), כלומר שאסור לחזור ממכירה. אולם יתכן שבמקרה שלנו דין זה לא חל, משתי סיבות: 1. מדובר על עסקת מכר על דבר שלא בא לעולם. 2. כיון שהמחירים עלו במידה משמעותית, יש הסבורים שמוותר לחזור ללא חשש מחוסר אמנה (רמ"א חו"מ רד, יא וגר"א רד, יח). אולם עליית המחירים היתה ידועה מראש, ולכן אין בה כדי להתיר חזרה.

למעשה בית הדין קבע כי יש כאן מחוסר אמנה, ועל הנתבע לפצות את התובע עבור התרעומת שנגרמה לו (פרישה חו"מ שכו, ב). בנוסף כיון שבית הדין הוסמך לפשרה, הוא מוסמך להטיל חיוב במקרה כזה (פד"ר א, עמ' סד). הטלת החיוב על הנתבע

מוצדקת למרות שאינו הבעלים של הדירות לבדו. משום שזה עניינו של דין מחוסר אמנה, שאדם סומך על חבירו שהעסקה בטוחה (שו"ע חו"מ רד, ח), וכאן התובע סמך על הנתבע באופן אישי. בית הדין חייב את הנתבע בשליש מהפיצוי שנקבע בטיטות ההסכם שלא נחתמה, בסך \$103,333. מסכום זה הופחת התשלום בגין ריבית שכבר הועבר בסך \$29,000.

למעבר לפסק הדין

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:		
טל שאול בן יפה ר' יצחק בן בריינדל גיטה חוה ראנלה בת פיילא משה בן רחל אריה יצחק בן גאולה מרים	ניר רפאל בן רחל ברכה מאירה בת אסתר הילה צפנת בת שרה טובה יוסף בן אורית הילל בן תמר שפרה	עובדיה בן אסתר מלכה נטע בת מלכה רבקה בת שרה בלה ירחמיאל בן זלטה רבקה חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה
בתוך שאר חולי עם ישראל		

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"י)

Florida, USA

פלורידה, ארה"ב
טבת תשע"ח

כשרות מחלל שבת לשמש כדיין בגיור

שאלה

האם מחלל שבת כמתואר לעיל בשאלה פא (מובאת בפרשת [חיי שרה תשפ"ג](#)), יכול לשמש כדיין בגיור?

תשובה

קשה יותר היא העובדה שהמגייר השלישי היה מחלל שבת. כפי שהתבאר לעיל בהקדמה לשאלה פא ובהערה 6 שם), נראה שהאדם השלישי היה מר ג', אשר יש עליו עדות שאמנם שמר כשרות, אבל הוא נסע ברכב לבית הכנסת בשבת. למרות זאת, עדיין נראה שיש להקל בו בדיעבד בשעת הדחק. שהרי לפי עדותו של מר ו' אשר הכיר את מר ג' באופן אישי, מר ג' נסע לבית הכנסת לא מפני שזלזל בהלכה, אלא מפני שאדרבא חשב בטעות שזה מה שהיהדות מעדיפה¹. ועל כן נראה שבמקרה שלנו אין לפסול את מר ג' לעדות².

אם המגייר השלישי חילל שבת באופן כללי

נראה שהקושי הכי גדול בנידון דידן הוא האפשרות שאולי הדיין השלישי היה מר ד'. כפי שהזכרנו למעלה (הערה 6), הרב ב' אמר שיתכן שמר ד' אמנם היה המגייר השלישי, שהרי כבר באותה תקופה השתמשו בו לפעמים כאשר מר ג' לא היה זמין. מר ד' הוא עדיין בין החיים והוא פעיל מאוד בקידום מטרות יהודיות שונות. אך הוא אינו שומר שבת. הוא מגיע כפעם בשבועיים לבית כנסת אורתודוקסי, והרב של אותו בית הכנסת אמר שאינו זוכר אף פעם שמר ד' עשה שום דבר נגד ההלכה בפניו. נראה שחינוכו לא היה לקיום תורה ומצוות, אבל כן בוער בו רצון חזק לעזור לעם ישראל. למרות רצונו המבורך הזה של מר ד' לעזור לעם ישראל, קשה מאוד להכשיר אותו לעדות אפילו בדיעבד³. ואם נסיק שמר ד' אינו כשר לעדות, ממילא שהוא גם פסול מלהיות דיין.

אלא שעדיין יש כאן אומדנא שמר ד' לא הוא היה המגייר השלישי⁴. ויש ללכת אחרי רוב ולהסיק שהמגייר השלישי באמת היה מר ג', אשר כשר לעדות עכ"פ בדיעבד⁵.

ע"כ למעשה בדיעבד שלושת המגיירים היוו בית דין הכשר לגיור.

¹ ויש להוסיף כאן שהרי הגוף "פוסק" לתנועה הקונסרבטיבית (The Committee on Jewish Law and Standards of the Conservative Movement in North America) הוציא לפני עשרות שנים (הרבה לפני הגיור אשר בו אנחנו דנים) מה שקראו לו "פסק הלכה" אשר הכריע ברוב דעות שעדיף לנסוע בשבת לבית הכנסת מאשר להישאר בבית. ועל כן, למר ג' היו סיבות לטעות ולחשוב שהוא עושה מה שנכון לעשות.

² שהרי נראה ששייכים כאן דברי הרמב"ם לגבי פסול לעדות (הלכות עדות יד, א):
כל הנפסל בעבירה... במה דברים אמורים כשעבר על דברים שפשט בישראל שהן עבירה, כגון שנשבע לשקר או לשוא או גזל או גנב או אכל נבלה וכיוצא בו. אבל אם ראוהו עדים עובר על דבר שקרוב העושה להיות שוגג, צריכין להזהירו ואח"כ יפסל. כיצד? ראוהו קושר או מתיר בשבת, צריכין להודיעו שזה חילול שבת, מפני שרוב העם אינן יודעין זה...
וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (חו"מ לד, כד). וכן שם בשולחן ערוך סעיף ד, ע"פ הגמרא בסנהדרין כו ע"ב:
קוברי המת ביום טוב ראשון, כשרים. אפילו נידו אותם ושנו בדבר, כשרים, מפני שהם סוברים שמצוה הם עושים ושלא נידו אותם אלא לכפרה.

ומוסיף שם הרמ"א (ע"פ תשובת הריב"ש סימן שי"א):
וה"ה בשאר דבר איסור שנוכל לומר שעברו מכח טעות.

ונראה שבנידון דידן יש לומר שהנסיעה לבית הכנסת בשבת היתה "דבר שקרוב העושה להיות שוגג", ו"שהם סוברים שמצוה הם עושים... נוכל לומר שעברו מכח טעות".

ואמנם במשנה למלך (הל' מלוה ולוה ד, ו ד"ה הנה נא) כותב, ... התוסי' עצמם כתבו בפרק זה בורר (כה ע"ב ד"ה מעיקרא סבור)... ולפסל מדאורייתא דקא עבר אלאו דלא תחמוד, וי"ל דלא תחמוד משמע דלא יהיב דמי... אבל הם טועים דלא תחמוד הוי אפילו בדיהיב דמי ע"כ. משמע דכוונתם הוא דאע"פ שטועים, היה ראוי לפסול אותם מדרבנן... ואילו הכא הכשירו העדים משום דטועים הם אפילו מדרבנן? וי"ל דשאני היכא שהם יודעים שיש איסור באותו מעשה, כגון חמידה, אלא שהם מחלקים מדעתם דהיינו דוקא בדלא יהיב דמי, אז הוא דפסילי מיהא מדרבנן. אבל היכא שהם טועים, דמעולם לא נאסר להם איסור זה, אז אפילו מדרבנן כשרים... וההיא דכתב רבינו בפ"ב מהלכות עדות ראוהו קושר או מתיר בשבת צריכין להודיעו... ומשמע מדברי האחרונים שאם לא הודיעוהו שהוא כשר, התם נמי טועה בעיקר הדין שסובר שאין הקשר או ההיתר מלאכה ודמי לעדי רבית. אבל אם היה יודע שהקשר או ההיתר אסור אלא שהיה טועה שאין מין קשר זה או היתר זה אסור, אז היה פסול מיהא מדרבנן... לפי זה, לכאורה היה לנו להסיק שבנידון דידן, שבו המג"יר השלישי ידע שיש איסור נסיעה בשבת, אלא שטעה לחשוב שבנסיבות אלה הדבר הותר, לכאורה היה לנו לפסולו מדרבנן.

אלא שהמשנה למלך שם ממשיך: ... אך קשה מעובדא דהנהו קבוראי דקבור נפשא ביום טוב ואכשרינהו רב הונא משום דסברי מצוה קא עבדי (סנהדרין כו ע"ב), ולפי מה שכתבנו היה לו לפסול אותם מדרבנן שהרי יודעים היו שחפירה אסורה ביום טוב אלא שטעו דלגבי מת ליכא איסור... ואפשר לומר דשאני התם שטועים שעושים מצוה בדבר, שאז אין ראוי לפסול אותם אפילו מדרבנן מאחר שכוונתם לשי"ש אבל היכא שהטעות הוא רשות אז יש חילוק בין הטעות וכדכתיבנא... הרי זהו בדיוק המצב אצלנו, ש"טועים שעושים מצוה בדבר", שהרי ה"פוסקים" שלהם לימדום שעדיף לנסוע בשבת לבית הכנסת מאשר להישאר בבית.

וממשיך המשנה למלך שם: עוד נראה לחלק ולומר דכל היכא דליכא חמוד ממון אז תלינן שטעה וכשר הוא אפילו מדרבנן לפי שרחוק הוא שיעשה איסור בלתי תכלית, אבל היכא דאיכא חמוד ממון אף דאיכא למימר שטעה, דינו לומר דמהני ה"ט שלא לפוסלו מה"ת אבל מדרבנן מיהא פסול משום דאיכא למימר דמחמת חמוד ממון עבר על מ"ש בתורה במזיד... גם לפי תירוץ זה הרי שיש להכשיר בנידון דידן; שהרי המג"יר השלישי לא נסע לבית הכנסת בשבת בגלל "חימוד ממון", אלא בחושיבו שעדיף לעשות כך כדי להתפלל שם.

ויש להוסיף שהשולחן ערוך הרב סתם (חושן משפט הל' עדות ושטרות סעיף ז):

אבל אם יש לתלות שעשה בשגגה או בטעות שלא ידע האיסור לא נפסל כלל לעדות אפילו מדברי סופרים. ועל כן, אם עצם ההשתייכות לתנועה הקונסרבטיבית (אם הוא עדיין שומר מצוות למיטב הבנתו) אינה פוסלת אדם לעדות, נראה שאפשר להכשיר בדיעבד וכשעת הדחק אפילו אדם שנסע לבית הכנסת בשבת, אם חוץ מזה הוא כן שמר שבת, והוא נסע לבית הכנסת רק מפני שטעה לחשוב שבוה באמת עושה מצוה. ולא גרע זה מבית דין של "לפני הדייטות" (כלשון הרמב"ם בהל' איסורי"ב יג, טו).

אמנם ייתכן ויש קצת פתח להקל על פי מה שאמרנו לפני כן לגבי מי שסובר שעבירה מסוימת היא היתר. הרי נראה שמר ד' אינו שונא את ההלכה, אלא שהחינוך שקיבל לא היה להתחייבות להלכה. ועל כן אולי דינו יהיה כתינוק שנשבה (למרות שבהחלט מכיר יהודים שכן שומרים תורה ומצוות). והרי היו שהכשירו את בני הקראים לעדות, הואיל והיו בגדר "תינוקות שנשבו" (עיינו יביע אומר ח"ח אהע"ז סימן יב אותיות א-ב). וכן כתב הרב אהרן סולובייצ'יק (במאמרו על קידושין שנערכו על ידי רב קונסרבטיבי, הפרדס שנה סא חוברת ב עמ' 8-19, ומשם בתחומין כ עמ' 310-329), שאפילו צדוקים שגודלו לכפירה כשרים לעדות, מטעם שהם שוגגים כתינוקות שנשבו לבין הגויים. ועו"ע בדיוני הגרי"א הרצוג ב"תחוקה לישראל על פי התורה" ח"ג עמ' 233-231, והשרידי אש ח"ג סימן יט.

אלא שנראה שרוב רובם של האחרונים פסלו כהאי גוונא לעדות, גם כשתצא מזה נפקא מינה לקולא (כמובא ביביע אומר שם), וביניהם האגרות משה (אהע"ז ח"א סימן פב ענף יא, ואהע"ז ח"ד סימן לב ענף ז).

יש להציע שאולי יש סניף להכשיר מדברי הסמ"ע (חוי"מ לד, נו), שאין אדם נפסל לעדות בגלל עבירה, אלא אם ידע שעבירה זו תפסול אותו. ובנידון דידן אדרבא הרי שהרבנים בקהילה שלו (הקונסרבטיבית) דוקא כן בחרו בו כ"דיין" השלישי שלהם ובודאי לא חשב שייפסל לעדות בגלל התנהגותו. עיינו בדינו של הרב הרצוג הנ"ל בזה בעמ' 234-233.

שהרי הרב ב' אמר שהסכימו שהוא היה הדיין השלישי הוא קטן, הואיל ובאותה התקופה השתמשו בו רק כאשר מר ג' לא היה זמין. ויש לדון האם להחשיב את זה כרוב שהולכים אחריו בדיני איסור והיתר. שהרי ברוב הגיורים שערך הרב ב' באותה התקופה, המג"יר השלישי היה מר ג', אשר כבר בררנו שלענ"ד היה כשר בדיעבד. עיינו בהערה הבאה.

רוב התלוי בהחלטת בני אדם

בהקשר זה יש להביא את דברי הריטב"א בקידושין דף נ ע"ב. לפי גירסת הר"ח בסוגיא שם רב פפא פוסק שגם במקום שרוב האנשים שולחים סבלונות לאשה לפני שמקדשים אותה, מ"מ אם יודעים שאדם מסויים שלח סבלונות לאשה הרי שצריכים לחוש שמא הוא מן המיעוט אשר מקדשים מקודם ועל כן האשה זקוקה לגט ממנו. הריטב"א שם מקשה על גירסה זו:

ואי קשיא לך והא קיימא לך כרבנן דלא חיישינן למיעוטא אפילו לחומרא?
הריטב"א עונה (בתירוץ הראשון):

איכא למימר דהתם הוא ברובא דבחיוב וטבע שאינו תלוי ברצון, כגון ההיא דקטן וקטנה שחולצין ומייבמין ולא חיישינן לסריס ואיילוניות דהוו מיעוטא, וכההיא דאמרינן דרוב נשים מעוברות יולדות ומיעוט מפילות. אבל ברוב התלוי במנהג שאינו חיוב וכל אדם שרוצה יכול לנהוג כמנהג המיעוט, ודאי חוששין למיעוט לחומרא; שהרי כיון שהדבר תלוי בדעת, פעמים שאדם נוהג כמנהג המיעוט.

לכאורה גם בנידון דידן, אשר יכלו להחליט מראש שרוצים דוקא את מר ד' כמג"יר השלישי, יש ליישם את דברי הריטב"א ש"ודאי חוששין למיעוט לחומרא; שהרי כיון שהדבר תלוי בדעת פעמים שאדם נוהג כמנהג המיעוט".

וכן ברשב"א שם כותב:

פי' אף על פי דבעלמא לא חיישינן למיעוטא אלא הולכין אמר הרוב, בין להקל בין להחמיר, התם הוא ברובא דמחייב כגון רוב נשים מתעברות ויולדות ומיעוט מפילות. אבל רוב התלוי במנהג וכל אחד נוהג כמנהג שלבו חפץ, אנו אומרים שמא זה נהג כמנהג המיעוט.

וכן הרי"ן שם על הרי"ף כתב:

... והיינו טעמא דנהי דבעלמא לא חיישינן למיעוטא, הכא חיישינן, לפי שאין רוב זה קבוע ומחייב דומיא דרוב נשים מתעברות ויולדות ומיעוט מפילות שהוא רוב קבוע מצד טבע העולם. אבל רוב זה שאינו אלא מצד המנהג, והמנהג עשוי להשתנות, אין זה רוב חשוב שלא לחוש למיעוט.

אלא שהריטב"א ממשך בתירוץ נוסף לקושייתו, ופותחו כך: "אי נמי והוא הנכון... אולי יש להבין מכך שנטיתו היא שגם רוב "התלוי בדעת" ייחשב כרוב טוב. אמנם ברשב"א ובר"ן שם אין תירוץ נוסף.

בנוסף יש להביא כאן את הערתו של האבני מילואים (מה, ב) שהרמב"ן במלחמות השם שם (כא ע"ב באלפס סוד"ה ומה שכתב עוד; ומעין כך בחידושו שם) כותב:

... שאין רוב זה דומה לפלוגתא דר"מ וחכמים, דהתם רוב חיוב וטבע הוא וא"א אלא כן. אבל כאן אינו אלא מנהג ופעמים הרבה שאדם נוהג כמנהג המיעוט. לפיכך במקום איסור אשת איש החמירו לחוש.

וכותב בזה האבני"מ:
ומדבריו נראה דאפי' רוב דתליא ברצון ולא בחיוב וטבע, נמי רובא הוי, אלא כיון דלא עדיפא כרובא דעלמא דהוי בחיוב וטבע, משי"ה החמירו באשת איש.

אם כך, הרי שאצלנו שלא מדובר באיסור אשת איש, לפי הבנת האבני"מ לכאורה הרמב"ן כן יחשיב את המצב כזה של רוב המכריע להקל. הבית מאיר (אהע"ז סימן מן ד"ה וכל חששא) טוען לגבי הרי"ן (ולכאורה ה"ה לגבי הרשב"א והריטב"א):

...אלא ודאי כדאיטא בהמלחמות שמסיים בתר לשון הר"ן ממש 'הלכך במקום איסור אשת איש החמירו לחושי', הרי דאף לטעם הר"ן אינו אלא חומרא בעלמא לכתחילה.
ובשו"ת חקרי לב (יו"ד ח"א סימן ק"א) כותב על זה:
...ולדידי ל"ק שהרי פשוט בכל דברי הפוסקים דעיקר חשש סבלונות הוא מדרבנן ואינו ספק תורה... וא"כ גם לדעת הר"ן י"ל דאה"נ דהוי רוב מה"ת, ומ"ש דאינו רוב, היינו דרבנן חשו למיעוט זה כיון שאין הרוב זה קבוע ומחוייב.
[ויש לעיין בזה עוד בדברי השאגת אריה (הוספה סימן א ד"ה אבל הרשב"א והריטב"א פי' שם, הלקוחה משו"ת בית אפרים אהע"ז סימן מב).]
ועו"ע בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן מ"א קרוב להתחלתה, ד"ה ובעין זה), שכותב:
... ובעין זה וזכר לדבר מצינו שכתבו הראשונים בקידושין סוגי' דסבלונות, דלא אזלינן בתר רובא דתליא במנהג. והקשה הבית מאיר ואבני מלואים סי' מ"ה מב"ב ר"פ המוכר דפליגי אי אזלינן בתר רוב דלרדיא, חזינן דאזלי' בתר רוב המנהג. ולדידי לק"מ. דוקא בתר רובא דתליא במנהגא בלי טעם לא אזלינן, כמו רוב מסבלי והדר מקדשי, דליכא טעם רק שנהגו כן. אבל ברובא לרדיא, טעם הגון להם, דבהמה לרדיא עומדת, שרוחה מרובה משחיטה. בתר רוב כזה בוודאי אזלינן...
גם אצלנו יש לדון שמא נחשב ש"טעם הגון להם" להשתמש דוקא במר ג', הואיל ולדברי הרב ב' (הובא למעלה בהערה 6), הוא היה "היבעל הבית" הכי מלומד" בבית הכנסת. ולפי"ז יש להחשיב רוב זה כרוב טוב אשר הולכים אחריו. [ועיינו בדברי הגרשז"א בביאורים והערות לשב שמעתתא ש"ד פי"ו אות כד ד"ה ואפשר].

רוב התלוי במעשה

בנוסף, יש להביא כאן גם את הסוגיה בבכורות ריש פרק שלישי. בקטע במלחמות השם שם בקידושין שהוא קצת לפני מה שצטטנו לעיל, כותב הרמב"ן (ד"ה אמר הכותב אלו דברי הראב"ד ז"ל):
... ועוד דהאי רובא דאמרינן דלמא קדיש, רובא גריעא הוא, דהא תלי במעשה; ולא אזלינן בתר רובא דתלי במעשה, כדמסיק רבינא בפרק הלוקה בהמה בבכורות.
כוונת הרמב"ן שם היא להא דתנן במשנה בכורות יט ע"ב:
הלוקה בהמה מן העובד כוכבים, ואינו יודע אם ביכרה אם לא ביכרה, רבי ישמעאל אומר: עז בת שנתה, ודאי לכהן; מכאן ואילך ספק. רחל בת שתיים, ודאי לכהן; מכאן ואילך ספק. פרה וחמור בנות שלש, ודאי לכהן; מכאן ואילך ספק.
הגמרא שם מקשה:
מיכן ואילך אמאי ספק? הלך אחר רוב בהמות, ורוב בהמות מתעברות ויולדות בתוך שנתן נינהו!!
ומתרץ שם רבינא (כ ע"א):
... כי אזלי רבנן בתר רובא, ברובא דלא תלי במעשה; אבל רובא דתלי במעשה, לא.

מפרש שם רש"י:
כגון עיבור הבהמה דתלי בהרבעה ואיכא למיחש שמא לא עלה עליה זכר, הילכך ספק.
הרמב"ן (הלכות בכורות ריש פרק ג) פוסק כ' ישמעאל, ומביא רק את תירוצו זה של רבינא. בזה אין הרמב"ן מגביל את הדין לאיסור אשת איש. גם במלחמות השם שם, כשמתייחס לרוב התלוי במעשה, אינו מגביל את דבריו לאיסור אשת איש. נראה שלדעת הרמב"ן רוב התלוי במנהג הוא יותר טוב מאשר רוב התלוי במעשה.
אלא שהרי הרמב"ן בהלי בכורות שם התבטא:
... אבל ברובא דתלי ביה מעשה לא אזלי בתר רובא, דמעוטא דלא תלי ביה מעשה עדיף מרובא דתלי ביה מעשה.
היינו שרק כאשר המיעוט הוא יותר טוב, מפני שהוא אינו תלוי במעשה, אין הרוב הפחות טוב, שתלוי במעשה, מכריע. אבל לכאורה מדויק שאם גם הרוב וגם המיעוט תלויים במעשה, כן נלך אחרי הרוב. וכן כותב הרמב"ן במפורש בחידושו לחולין יא ע"ב:
דכי [לא] אזלינן בתר רובא דתלי במעשה, ה"מ כשמיעוטו לא תלי במעשה כי התם [בבכורות יט ע"ב], משום דמילתא דאתיא ממילא שכיח; אבל היכא דמיעוטא נמי תליא במעשה כי הכא, שוין הם ועל כרחך הרוב מצוי והולכין אחריו, כמו שהולכין אחר רוב שאין רובו ומיעוטו תלויין במעשה.
וכן כותבים הרשב"א בחולין דף יב ע"א, והר"ן שם על הרי"ף (ג ע"א באלפס ד"ה גרסי' בגמ'). והרי גם בנידון דידן, גם רוב המקרים שבהם השתמשו במר ג' לדיין השלישי, וגם מיעוט המקרים שבהם השתמשו במר ד', שניהם תלויים במעשה, ועל כן יש ללכת אחרי הרוב.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ

יועצים מדעיים:
הרב פרוי אברהם שטינברג
הרב פרוי דרור פיקסלר
הרב פרוי נתן קלר

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה ונחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ גב' לוריינ הופמן ז"ל</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
<p>לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>				